

IFRÅGASATT BEGRÄNSNING AV INTAGNAS RELIGIONSFRIHET

Anmälan

I en anmälan, som kom in till JO den 15 juli 2008, mot Kriminalvården, anstalten Kumla, framförde intagna på anstaltens avdelning för intagna som ska utvisas efter avtjänat straff klagomål mot personalen på avdelningen. De uppgav i huvudsak följande. De är åtta muslimer som försöker utöva sin religion på avdelningen. Kriminalvårdarna AA, BB och CC har flera gånger fällt rasistiska uttalanden mot dem. De har också stoppat fredagsbönerna, rapporterat intagna som deltagit i dessa och i anslutning därtill fällt kommentarer som "det här är ett kristet land" och "i Sverige är vi kristna". Deras imam var placerad i avskildhet i en månad på grund av att han var en "negativ ledare". AA, BB och CC svarar alltid med ett nej innan en fråga ställts. Flera intagna har bett om att få andra kontaktmän än AA och BB, men de har i stället bara fått "mer skit" av dessa.

Utredning

Kriminalvården anmodades att yttra sig över anmälan. I sitt remissvar anförde Kriminalvården (Region Mitt), genom stf. regionchefen DD, följande.

Kriminalvården, Region Mitt, har inhämtat uppgifter från kriminalvårdschef EE.

Samtal har skett med den personal vid anstalten som anmälan avser. De har uppgivit följande.

CC

Då den omtalade fredagsbönen ägde rum så var hon tjänstledig och således ej närvarande på arbetsplatsen. Hon känner sig inte involverad i den aktuella fredagsbönen.

Hon känner inte igen påståendet att tolk inte används. Anstalten beställer alltid tolk antingen från tolkservice eller personal med tillräckliga språkkunskaper.

Angående påståendet att de skulle svara nej innan de ens fått frågan menar hon att det är svårt att ge ett svar innan man vet vad frågan handlar om.

BB

BB känner igen situationen vid den aktuella fredagsbönen. Det inträffade i samband med övergång från vintertid till sommartid och tiden för fredagsbönen skulle hållas vid en annan tid vilken sammanföll med arbetstiden. Vi försökte avbryta

fredagsbönen men eftersom våra tillsägelser ej efterlevdes skrevs rapport på de närvarande vid bönen.

På frågan om flera intagna velat byta kontaktperson säger han att det stämmer och det har varit för att han inte lyckats utverka en förflyttning till annan anstalt. BB menar vidare att han alltid försöker förstå vad intagna säger och gör han det inte ser man till att en person med språkkunskaper finns tillgänglig. Ibland uppstår det missförstånd av olika anledningar.

AA

AA känner inte igen diskussionen om fredagsbönen. Han var utlånad till annat VO under våren (april-maj). Han uppger att han aldrig påtalat för någon intagen att Sverige inte är ett muslimskt land eller ”att i Sverige så är vi kristna”. AA medger att intagna ibland vill byta kontaktman och att de ibland nekas detta. Ofta vill intagna byta kontaktman när de fått något negativt besked. AA känner inte överhuvudtaget igen att behandlingen av en klient skulle påverkas av om någon nekats byta kontaktman.

Kriminalvårdschefen uppger att det under en längre period förekommit en hel del diskussioner med intagna vid C-avdelningen både avseende religiösa och etiska frågeställningar. Ett flertal frågeställningar rörande vad som avses med att intagna, ska i den utsträckning det kan ske, få tillfälle att utöva sin religion har diskuterats inom personalgruppen vid C-avdelningen tillsammans med anstaltsledningen.

Vid avdelningen finns olika former av sysselsättning och studier.

Behandlingsprogram kan inte bedrivas vid avdelningen med anledning av språksvårigheter hos flertalet intagna. Om förutsättningar finns i form av språkkunskaper och behov finns, kan intagna placeras vid andra avdelningar inom anstalten, exempelvis behandlingsavdelningen.

Författningsbestämmelser

Enligt 9 § lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt skall intagen behandlas med aktning för hans människovärde. Han skall bemötas med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med vistelse i anstalt.

Intagen skall visa hänsyn mot anstaltspersonal och medintagna. Han skall rätta sig efter de ordningsregler som gäller för anstalten och de anvisningar som anstaltspersonalen lämnar honom.

Enligt 12 § är en intagen skyldig att delta i den verksamhet och ha den sysselsättning i övrigt som anvisas honom eller henne. Den som får ålderspension enligt lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension eller lagen (1998:702) om garantipension får dock inte åläggas att ha någon sysselsättning, och den som har beviljats sjukersättning eller aktivitetsersättning enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring får åläggas att ha sysselsättning bara av den art och omfattning som kan anses lämplig för honom eller henne.

Enligt 15 § skall intagen som inom anstalten vill utöva sin religion beredas tillfälle härtill i den utsträckning det kan ske.

Kriminalvårdens bedömning

Det finns ett flertal religioner vars föreskrifter ingriper djupt i åtskilligt som hör till det dagliga livet. I den mån det är möjligt bör hänsyn tas till detta, t.ex. när det gäller matvanor (prop. 1974:20 s. 128).

En vistelse i anstalt för intagna präglas av ett flertal inskränkningar i den personliga friheten. Vid en anstalt av högsta säkerhetsklass är dessa inskränkningar av naturliga skäl mer omfattande än vid en anstalt av lägre säkerhetsklass.

En intagen är bl.a. skyldig att delta i den verksamhet som anvisas honom eller henne. Förflyttning av intagen inom anstalten till programverksamhet sker på bestämda tider. Det är därför inte möjligt att ta hänsyn till speciella önskemål om tider för bön när dessa krockar med tid när intagna ska gå till anvisad sysselsättning.

Några intagna vid C-avdelningen har erhållit varning jml 49 § KvaL för att de inte deltagit i anvisad sysselsättning. Deras förklaring i förhör var att de skulle be vid den tidpunkt som sysselsättningstiden startade. En intagen överklagade beslutet till länsrätten som inte gjorde någon ändring av Kriminalvårdens beslut.

Att någon negativ särbehandling av intagna med annan etnisk bakgrund har skett tillbakavisas av anstalten Kumla. Något ”stopp” för böner har inte skett, däremot kan inte intagna fullt ut styra över tidpunkten för bönestunder då det påverkar den övriga verksamheten i en anstalt i betydande hänseende. Som ovan nämnts delade även länsrätten Kriminalvårdens bedömning gällande detta.

Anmälarna gavs tillfälle att yttra sig över remissvaret.

I beslut den 17 april 2009 anförde *JO Nordenfelt* följande.

Rättslig reglering

Enligt 2 kap. 1 § regeringsformen är varje medborgare gentemot det allmänna tillförsäkrad bl.a. religionsfrihet. Med religionsfrihet avses frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion. Till skillnad mot vad som gäller beträffande andra fri- och rättigheter i regeringsformen får religionsfriheten inte inskränkas.

I 15 § lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt (kriminalvårdslagen) anges att en intagen som inom anstalten vill utöva sin religion ska beredas tillfälle till det i den utsträckning som kan ske.

Enligt 12 § kriminalvårdslagen är en intagen skyldig att delta i den verksamhet och ha den sysselsättning i övrigt som anvisas honom eller henne. Av 9 § framgår att en intagen ska rätta sig efter de ordningsregler som gäller för anstalten och de anvisningar som anstaltspersonalen lämnar honom.

Bedömning

I detta ärende har anmälarna, som enligt vad de själva har anfört är utövande muslimer, klagat på att anstalten vid något tillfälle försökt att avbryta deras fredagsbön. Kriminalvården har i remissvaret medgett detta. Enligt Kriminalvården var skälet till det att tiden för bön inföll under arbetstid. Några av de intagna fick också skriftliga varningar för att de inte åtlydde personalens tillsägelser om att avbryta bönen.

Skyddet för religionsfriheten innebär ett förbud mot bestämmelser, åtgärder eller rutiner som riktar in sig mot någon viss religionsutövning eller uppenbart syftar till att motverka en viss religiös riktning. Skyddet innebär däremot i princip varken någon rätt för en trosutövare att vägra att fullgöra plikter som åligger honom eller henne eller någon skyldighet för en myndighet att anpassa sin verksamhet till trosutövares behov i olika avseenden. När det gäller intagna i kriminalvårdsanstalt innebär själva frihetsberövandet och de rutiner som av ordnings- och säkerhetsskäl gäller i anstalten också faktiska inskränkningar i den intagnes möjligheter att utöva sin religion. Sådana praktiska konsekvenser är enligt min mening inte att betrakta som begränsningar, i regeringsformens mening, av religionsfriheten.

Av det sagda följer att intagen inte har någon på regeringsformen grundad rätt att vägra delta i anvisad sysselsättning för att i stället ägna sig åt bön. Inte heller bestämmelsen i 15 § kriminalvårdslagen medför en sådan rätt. Grund för kritik mot anstalten föreligger således inte.

I anmälan har också framförts klagomål om dåligt bemötande från tre kriminalvårdares sida. Utredningen ger inte heller i denna del stöd för kritik. Jag vill dock erinra om bestämmelsen i 9 § kriminalvårdslagen. Enligt denna bestämmelse ska en intagen behandlas med aktning för sitt människovärde. Han ska bemötas med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med vistelse i anstalt.

Vad som i övrigt har framkommit föranleder inte något uttalande eller någon annan åtgärd från min sida.